
Zapowiedzi wydawnicze

Biuletyn Polonistyczny 17/54, 153-163

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZAPOWIEDZI WYDAWNICZE

Począwszy od bieżącego zeszytu wprowadzamy w BP dział "Zapowiedzi wydawnicze". Sygnalizować w nim będziemy książki, które ukążą się w najbliższym czasie w planie wydawniczym Instytutu Badań Literackich lub zostały przygotowane z inicjatywy Instytutu.

Biografia - geografia - kultura literacka. Pod redakcją Jerzego Ziomek i Janusza Sławińskiego. Z Dziejów Form Artystycznych w Literaturze Polskiej. Ossolineum.

Tom zbiorowy prezentujący materiały XIII Konferencji Teoretycznoliterackiej Polonistów, zorganizowanej wspólnie przez Instytut Filologii Polskiej UAM w Poznaniu i Instytut Badań Literackich PAN, która odbyła się w lutym 1973 w Świnoujściu. Zawiera następujące rozprawy:

1. J.Sławiński: Myśli na temat: biografia pisarza jako jednostka procesu historycznoliterackiego
2. E.Balcerzan: Biografia jako język
3. J.Ziomek: Autobiografizm jako hipoteza konieczna. "Treny" Jana Kochanowskiego
4. M.Janion: Druga i trzecia generacja romantyków: biografia i geografia
5. E.Kuźma: Kategoria biografii w badaniach grupy literackiej i nurtu literackiego. (Na przykładzie ekspresjonizmu)
6. M.Marcjan: Autobiograficzna strategia Tadeusza Brezy w świetle genologicznej struktury "Spiżowej Bramy"
7. Z.Łapiński: Życie i twórczość czy dwie twórczości
8. Z.Matracki: Biografistyka literacka Kleinera
9. S.Żółkiewski: Niektóre przestrzenne cechy kultury lite-

rackiej lat dwudziestych w Polsce

10. K.Dmitruk: Życie literackie a przestrzenny układ kultury

11. D.Ratajczakowa: Z problemów geografii teatru.

Zamieszczone w tomie teksty grupują się wokół dwóch tematów: w przeważającej liczbie dotyczą metodologicznych i teoretycznych kwestii biografistyki literackiej; mniejszy ich zespół poświęcony jest problematyce geografii literackiej. Tytułowe zagadnienia tomu ujmowane są w perspektywie zainteresowań historii literatury.

JS

Co wieś to inna pieśń. Studia folklorystyczne pod redakcją Ryszarda Górskiego i Juliana Krzyżanowskiego. Ossolineum.

Kolejny tom "Studiów folklorystycznych" (dotąd ukazały się następujące pozycje: "W świetle pieśni i bajki", "Między dawnymi a nowymi laty ...", "Z zagadnień twórczości ludowej" oraz "Ludowość dawniej i dziś") jest poświęcony tzw. folklorowi środowiskowemu i zawiera prace:

J.Cieślakowski, Folklor dziecięcy - jego twory werbalne.

Próba opisu funkcjonowania

D.Simonides, Podania wierzeniowe w ustnej literaturze współczesnych dzieci

A.Dygacz, Publikacje polskich pieśni górniczych. Przegląd bibliografii i problematyki

S.Kania, Gwara żołnierska dawniej i dziś

H.Wesołowska, Tematyka młynarska w śląskiej literaturze ludowej

D.Czubala, Anegdota i żarty garncarskie

K.Wrocławski, Z dziejów macedońskiej bajki ludowej. (Przemiany w czasie a czynnik środowiska)

J.Jech, Współczesne przemiany prozy ludowej

T.Kłak, Problematyka folkloru we współczesnej poezji polskiej.

RG

Michał Głowiński, Teresa Kostkiewiczowa, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński: Słownik terminów literackich. Pod redakcją Janusza Sławińskiego. Seria "Vademecum Polonisty". Ossolineum.

Znajdujący się w druku "Słownik" należy w swoim gatunku - a więc wśród publikacji wprowadzających w terminologię różnych dziedzin wiedzy - do opracowań "średniego zasięgu". Jego adresatami są przede wszystkim studenci filologii, nauczyciele-poloniści i początkujący badacze - adepci literaturoznawstwa. "Słownik" zawiera ok. 3 tysięcy haseł reprezentujących następujące zakresy przedmiotowe: a) morfologię dzieła literackiego (stylistyka, retoryka, wersologia, tematologia itd.); b) genologię (rodzaje i gatunki literackie oraz paraliterackie); c) historię literatury; d) socjologię literatury; e) estetykę; f) wiedzę o "przyliterackich" sferach komunikacji: teatrze, filmie, radiu, telewizji; g) księgoznawstwo, tekstologię, edytorstwo, bibliografię; h) metodologię badań literackich.

W każdej grupie tematycznej występują hasła różnej rangi - od prostych definicji słownikowych do rozbudowanych ujęć opisowo-systematyzujących. Większe hasła zaopatrzone są w literaturę przedmiotu. We wszystkich podane są obcojęzyczne odpowiedniki terminów - angielskie, francuskie, niemieckie i rosyjskie.

JS

Zbigniew Jarosiński: Literatura i proletariat. Polska lewicowa myśl literacka lat 1918-1935. PIW. Historia i Teoria Literatury. Studia.

Obiektem zainteresowania autora pracy są programy artystyczne, publicystyka kulturalna oraz twórczość literacka lewicy polskiej lat międzywojennych.

Rozdział pierwszy poświęcony jest awangardzie poetyckiej - "Zwrotnicy" i futuryzmowi. Odpowiedzią na perspektywę rewolucji społecznej i radykalnej przemiany ustrojowej była wspólna obu skrzydłom polskiej awangardy utopia sztuki ak-

tywnie uczestniczącej w codziennej praktyce zbiorowej - będącej jednym z potocznych języków "życia", stanowiącej wyspecjalizowany system społecznego porozumienia i kształtującej świat rzeczy. Utopia ta łączyła polską Nową Sztukę z programem innych "konstruktywistycznych" - plastycznych i literackich - awangard europejskich wczesnych lat dwudziestych. W praktyce literackiej zwrotniczian i futurystów uległa jednak pewnym dopełnieniom. Dla zwrotniczian stała się punktem wyjścia koncepcji "poezji uspołecznionej": czerpiąc z socjalistycznych ideałów społecznych tworzyli oni projekt poezji, która byłaby jedną z form pracy i częścią zbiorowego wysiłku cywilizacyjnego. Futurystów polskich - podobnie jak futurystów rosyjskich - prowadziła do haseł walki z burżuazyjnym językiem i burżuazyjnym światem symboli kulturowych.

Rozdział drugi przedstawia przede wszystkim program "kultury proletariackiej", rozwijany w środowisku komunistów i przenoszący na grunt polski tezy rosyjskiego Proletkultu. U podstaw tego programu leżała zdecydowana negacja całego dziedzictwa kulturalnego, jako burżuazyjnego, oraz przeświadczenie, że klasa robotnicza zbudować powinna od początku swoją własną kulturę (także sztukę, naukę). Towarzyszył temu projekt twórczości, która, w przeciwieństwie do indywidualistycznej twórczości burżuazyjnej, odznaczałaby się charakterem kolektywistycznym: dokonywana byłaby zbiorowo, wyrażałaby proletariacką wizję świata ściśle związana z życiem robotniczym (zwłaszcza z produkcją, jnym doświadczeniem klasy). Program ten wygasł ok. 1925 r. - jego idee podstawowe żyły jednak dalej. Myśl o poezji reprezentującej klasę robotniczą i artykułującej jej wizję świata stała się jądrem twórczości Broniewskiego. Idea samorodnej kultury proletariackiej (tworzonej przez robotników i mającej swe źródła w życiowym doświadczeniu proletariatu) rozpowszechniła się w latach trzydziestych w publicystyce socjalistycznej, w szczególności zaś w kręgach TUR-u.

Przedmiotem rozdziału trzeciego jest publicystyka radykalna lat 1928-1935 ("Miesięcznik Literacki", "Lewar"). Miejsce pierwszoplanowe w ówczesnym programie lewicy zajęły zadania literatury upolitycznionej, służącej interesom ruchu

robotniczego, odznaczającej się ideologiczną jednoznacznością. Były one konsekwencją przekonania, że cała oficjalna kultura polska podporządkowana jest presji warstw rządzących, że dokonuje się stała polityczna agresja sił prawicy i faszystwu na kulturę. Hasło lewicowego frontu pisarzy, które pojawiło się w r. 1935, wiązało się z tym przekonaniem, spowodowało jednak istotną przemianę programu lewicowego: przestał on być programem walki przeciw kulturze burżuazyjnej, stał się programem obrony kultury.

ZJ

Janina Kamionka-Straszakowa: "Nasz naród jak lawa ...".
Studia z literatury i obyczaju doby romantyzmu. PIW. Historia i teoria Literatury. Studia.

Praca poświęcona jest problematyce "przełomu romantycznego" w obyczajach oraz wzajemnym związku i oddziaływaniom romantycznej literatury i obyczaju w zakresie kształtowania nowych norm zachowania, typów bohatera, postaw i wzorów osobowych, formowania wyobrażeń o obyczaju i charakterze narodowym. Na zawartość książki składają się następujące elementy:

- wstęp, omawiający niektóre kierunki kształtowania się współczesnych zainteresowań, pojęć i metod z zakresu socjologicznie zorientowanych badań nad obyczajowością oraz sytuacją osobowości w społeczeństwie i kulturze;

- część pierwsza (na którą składają się dwa studia: "Instytucje" i "Wzory osobowe"), omawiająca społeczne mniej lub bardziej zinstytucjonalizowane ramy kultury obyczajowej i literackiej oraz znamienne dla poszczególnych kręgów społeczno-obyczajowych typy i wzory osobowości;

- część druga (zawierająca studium pt. "Romantyczne spory o obyczaj i charakter narodowy"), poświęcona już nie jednostkowym wzorom zachowania, lecz wyobrażeniom o charakterze całej zbiorowości narodowej i funkcjom, jakie pełniły ówczesnie poszczególną wizje i stereotypy charakteru narodowego.

Każde z wymienionych studiów zmierza do wydobywania tych zwłaszcza elementów obyczajowych (instytucji, postaw, wzorów

osobowych, postulatów etycznych i stereotypów wyobrażeń o powinnościach jednostki i narodu), które stanowiły w łonie ówczesnej kultury klas średnich novum kształtowane na gruncie aspiracji ideowych romantyzmu, a zarazem znajdowały ekspresję w piśmiennictwie i literaturze pięknej. Generalną konkluzją jest przekonanie, że Mickiewiczowska formuła: "Nasz naród jak lawa", polemiczna wobec idyllicznych koncepcji charakteru narodowego, pomimo - a jednocześnie dzięki - swej metaforycznej pojemności i głębi daje wyraz rzeczywistym ideowym i społeczno-moralnym perypetiom i aspiracjom narodu.

JKStr.

Krystyna Krzemień: **Maurycy Mochnacki, Program kulturalny i myśl krytycznoliteracka. Monografia. PIW. Historia i Teoria Literatury. Studia.**

Książka przynosi syntetyczną analizę działalności publicystycznej Mochnackiego sprzed r. 1830. Autorka dąży w niej do ujawnienia wiązań problemowych, które sprawiają, że różne wątki tej publicystyki - także zaczerpnięte z inspiracji teoretyków niemieckich - tworzą całość myślową o znamionach systemu, oraz do określenia miejsca publicystyki Mochnackiego w przedpowstaniowym ruchu intelektualnym, jej znaczenia w walce o "nową cywilizację" w Polsce, o program rozwoju nowoczesnej kultury narodowej, otwartej dla postępu cywilizacyjnego i dorobku myśli ogólnoludzkiej.

Studium składa się z dwóch części. Część I - "O nową cywilizację. Program kulturalny Maurycego Mochnackiego" - podejmuje kwestię zadań kulturotwórczych, jakie krytyk wyznacza literaturze, kiedy głosi tezę, iż ma ona być wyrazem świadomości narodowej i narzędziem jej kształtowania. Część II - "Myśl krytycznoliteracka" - przynosi rekonstrukcję modelu uprawianej przez Mochnackiego działalności krytycznej.

W toku analizy autorka dowodzi, że pisarstwo krytyczne Mochnackiego było przeniknięte dylematami stanowiącymi po dziś dzień ogniska zapalne nauki o literaturze. Krytyka ta wprowadzała odbiorcę w tajniki nowego widzenia świata, syn-

tetycznie ogarniającego rzeczywistość, a zarazem dostrzegającego w niej ruch, zmienność, przeciwieństwa. Pozwalała także poprzez kategorię tragizmu odczytać związki między nowoczesną osobowością i sposobem, w jaki rozumie ona i przeżywa proces historii.

Istotnym motywem rozważań jest rozwinięta analiza tła, jakie stanowią dla koncepcji krytycznych Mochnackiego estetyczne poglądy A.W.Schlegla, Schellinga, Novalisa. Ten zabieg komparatystyczny pozwala autorce nie tylko uwzględnić inspiracje niemieckie, ale także ukazać wyraźnie swoistość myśli Mochnackiego, oryginalność jego rozwiązań, podyktowaną wymaganiami polskiej rzeczywistości.

Pracę kończą obserwacje konsekwencji, jakie w programach publicystów warszawskich wywołała konfrontacja z rzeczywistością powstaniową.

KK

Janusz Lalewicz: Komunikacja językowa i literatura. Ossolineum.

Lingwistyka rozpatruje komunikat słowny jako aktualizację mechanizmów systemu języka. W innej perspektywie - która nazywana bywa pragmatyczną, retoryczną albo perspektywą "parole" - komunikat jest narzędziem jakiegoś działania społecznego; jako taki, musi być rozpatrywany przez odniesienie do układu pragmatycznego, w którym komunikacja się odbywa, a który obejmuje uczestników aktu komunikacji i jego okoliczności.

Celem książki jest analiza tego układu i jego funkcjonowania oraz zależności między układem pragmatycznym a wypowiedzią, jej konstrukcją i sensem. Analiza ta jest następnie punktem wyjścia opisu mechanizmów specyficznych komunikacji literackiej.

Część pierwsza zawiera próbę określenia problematyki "parole" w stosunku do problematyki "langue" oraz opis mechanizmów "parole" w sensie ścisłym, tzn. komunikacji ustnej. Rozpatrywana jest mianowicie semantyka referencjalna wypowiedzi, typy układów dramatycznych w komunikacji oralnej

(np. wypowiedź kolokwialna - wypowiedź publiczna), wreszcie zróżnicowanie funkcjonalne wypowiedzi.

W drugiej części analizowana jest komunikacja pisemna.

Tematem części trzeciej są techniki przekazu komunikatów językowych - przede wszystkim pisanych: książki i czasopisma. Obok uwarunkowań procesu komunikacyjnego przez poszczególne środki przekazu omówione są tu pewne zagadnienia socjologiczne związane z technikami rozpowszechniania. Osobny rozdział poświęcono komunikacyjnemu aspektowi życia literackiego.

Końcowa partia rozważań zawiera przykłady zastosowania wprowadzonej aparatury pojęciowej do pewnych zagadnień teorii literatury i analizy literackiej.

JL

Jan Józef Lipski: Twórczość Jana Kasprówicza w latach 1891-1906. PIW. Historia i Teoria Literatury. Studia.

Książka jest kontynuacją pracy "Twórczość Jana Kasprówicza w latach 1878-1891" (Warszawa 1967) i obejmuje monograficznie "środkowy" okres pisarstwa autora "Hymnów". Składa się z trzech części.

Część I ("Na przełomie") omawia problematykę teoretyczną przełomu literackiego, charakteryzuje tzw. przełom modernistyczny w literaturze polskiej, daje próbę zbudowania przestrzennego modelu modernizmu i jego ośmiu podstawowych nurtów z punktu widzenia fundamentalnych dla modernizmu treści filozoficznych (ontologia, epistemologia, aksjologia) oraz omawia analitycznie utwory Kasprówicza znajdujące się na przełomie (ze szczególnym uwzględnieniem jako tła niemieckiego naturalizmu - i symbolizmu w jego polskiej odmianie z lat 90-ych XIX w.).

Część II ("W symbolistycznym szumie drzew") poświęcona jest analizie twórczości symbolistycznej Kasprówicza między przełomem modernistycznym a pojawieniem się w jego poezji pierwszych sygnałów ekspresjonizmu (1891-1897).

Część III ("Ginącemu światu") omawia wielki blok utworów z lat 1897-1906, w których dominuje ekspresjonizm. Zostały

tu m.in. zarysowane: istotna dla całego modernizmu opozycja symbolizm - ekspresjonizm oraz problematyka powstawania na pograniczu dwóch kultur narodowych równoległych zjawisk historycznoliterackich, określonych generalnie przez kontekst jednej z tych kultur, nie rodzimy - w przeciwstawieniu do procesu zapożyczeń. W centrum uwagi monografii w cs. III znajdują się "Hymny".

Dominującą problematyką książki są zagadnienia prądu literackiego i niektóre zagadnienia procesu literackiego - zadaniem jej jest jednak również przedstawienie możliwie wyczerpującej analizy twórczości Kasprowicza (nie tylko poetyckiej, lecz i krytycznoliterackiej oraz publicystycznej) w latach 1891-1906.

JJL

Pisarze i krytycy. Z recepcji nowożytnej literatury rosyjskiej w Polsce. Pod red. B.Galstera, J.Kamionkowej, K.Sierockiej. Przy współudziale A.Piorunowej. Ossolineum.

Kolejny tom poświęcony zagadnieniu powiązań kulturalnych polsko-rosyjskich odbiega swoim charakterem od ogłoszonych poprzednio trzech tomów prac zbiorowych ukazujących wzajemne kontakty obu literatur w różnych okresach dziejów literackich¹.

Tym razem intencją redaktorów było ukazanie stosunku polskiej krytyki do twórczości pisarzy rosyjskich - poprzez bezpośrednie dopuszczenie do głosu współczesnych im krytyków i recenzentów. Tom przynosi więc ich wypowiedzi na temat najwybitniejszych twórców literatury rosyjskiej w okresie od ostatnich dziesięcioleci XVIII wieku - od czasu satem pierwszych poważniejszych przejawów naszego zainteresowania literaturą rosyjską - do roku 1914, zamykającego wyraźną cezurą epokę historyczną i literacką. Wypowiedzi te, zaczerpnięte z

¹ "O wzajemnych powiązaniach literackich polsko - rosyjskich" (1969), "Po obu stronach granicy. Z powiązań kulturalnych polsko-radzieckich w XI-leciu międzywojennym" (1972), "Spotkania literackie. Z dziejów powiązań polsko-rosyjskich w dobie romantyzmu i neoromantyzmu" (1973).

czasopism polskich tego okresu, rzadkich i trudno dostępnych, w większości nie były nigdy przedrukowywane i są dziś mało znane, a często gruntownie zapomniane.

Przedmiotem zainteresowania stali się w tomie klasycy rosyjscy - widziani oczami najciekawszych i - celowo - kontrowersyjnych, reprezentujących różne spojrzenia, przede wszystkim polityczne, polskich krytyków literackich: Karamzin (opr. R. Łużny), Żukowski (opr. D. Matlak-Piwowska), Puszkina (opr. R. Łużny i D. Matlak-Piwowska), Lermontow (opr. B. Mucha), Gogol (opr. F. Sielicki), Bielinski (opr. W. Śliwowska), Hercen (opr. W. Śliwowska), Turgieniew (opr. J. Litwinow), Gonczarow (opr. T. Szyszko), Niekrasow (opr. J. Orłowski), Czernyszewski (opr. W. Śliwowska), Sałtykow-Szczedrin (opr. T. Szyszko), A.K. Tołstoj (opr. J. Orłowski), L. Tołstoj (opr. A. Semczuk), Czechow (opr. R. Śliwowski), Gorki (opr. F. Sielicki).

Pszczególne sylwetki pisarskie, ukazane w układzie chronologicznym, zgodnym z powszechnie przyjętą periodyzacją dziejów literatury rosyjskiej, składają się z trzech części: I. zwięzłej charakterystyki polskich sądów o pisarzu, II. antologii najcelniejszych i najbardziej znamienych wypowiedzi krytycznych o nim, III. wyboru materiałów bibliograficznych.

AP

Tradycje szlacheckie w kulturze polskiej. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Zespół Psychosocjologii Literatury Instytutu Badań Literackich PAN w dniach 23-24 listopada 1973 w Warszawie. PIW.

Książka zawiera materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Zespół Psychosocjologii Literatury Instytutu Badań Literackich PAN w dniach 23-24 listopada 1973. Podobnie jak poprzednie imprezy tego Zespołu (utrwalone drukiem w książkach "Przemiany tradycji barskiej" oraz "Swojskość i cudzoziemszczyzna w dziejach kultury polskiej"), i ta sesja miała charakter interdyscyplinarny, a do jej realizacji przyczyniło się zwłaszcza zainteresowanie historyków dla tego rodzaju wspólnych przedsięwzięć.

Książka nie jest wiernym dokumentem sesji. Referaty, przeważnie przez autorów uzupełnione i rozszerzone, publikowane są w porządku chronologii tematów, którego nie przestrzegał program sesji. Głosy dyskutantów weszły do książki w wyborze, zostały też przez autorów opracowane jako wypowiedzi w dużej mierze autonomiczne, niezależne od faktycznego przebiegu dyskusji. Dział ten został wzbogacony dzięki dr Janinie Wiercińskiej, która do materiałów dyskusji dostarczyła (już po sesji) swój szkic "O »dworkowej« ilustracji w XIX wieku".

Organizatorzy sesji nie zmierzali do tego, aby referaty złożyły się na całościowe przedstawienie roli tradycji szlacheckiej w kulturze polskiej. Chodziło im przede wszystkim o konfrontację problemów, jakie ten temat stwarza w różnych dyscyplinach humanistycznych: historii politycznej i społecznej, historii sztuki i literatury, historii idei i socjologii. Jeden tylko referat (Janussa Tazbira) dotyczy kultury szlacheckiej w dawnej Rzeczypospolitej i ten właśnie referat ma zakrój syntetyczny. Pozostałe odnoszą się do dziejów późniejszych: XIX- i XX-wiecznych. Zwłaszcza wiek XIX jest dla oceny znaczenia kultury szlacheckiej okresem ważnym jako ten okres, kiedy traci ona dominującą pozycję, przestaje pełnić rolę kultury ogólnonarodowej, daje się wyodrębnić i opisać na tle aktywności kulturowej innych środowisk społecznych. Wtedy to również zachodzi proces modernizacji pewnych elementów dziedzictwa szlacheckiego i przyswojenia ich przez ogół społeczeństwa, co nadało im względną trwałość i sprawiło, że do dziś niektóre cechy "szlacheckie" przypisywane są polskiemu charakterowi narodowemu. W ubiegłym wreszcie stuleciu ukształtowały się obiegowe wyobrażenia o roli dziejowej szlachty, a to za sprawą historyków szkoły krakowskiej: ich ocena dawnej Rzeczypospolitej, rozpowszechniona przez literaturę i programy szkolne, i współcześnie bodaj przeważa w opinii potocznej.

Ilustracje, w które wyposażona jest książka, mają charakter ściśle użytkowy, stanowią mianowicie dokumentacje dwóch artykułów historyków sztuki, Andrzeja Ryszkiewicza i Janiny Wiercińskiej.